

**Skjøtselsplan for Skarahaugen på Eikrem (rev.)
(106/11 og 12) i Tingvoll kommune, Møre og
Romsdal fylke.**

BIOREG AS

Rapport 2017:31

Utførende institusjon: Bioreg AS http://www.bioreg.as/	Kontaktpersonar: Finn Oldervik	ISBN-nr. 978-82-8215-352-2
Prosjektansvarleg: Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: finn@bioreg.as Tlf. 915 27 072 E-post: solfrid@bioreg.as	Oppdragsgjevar: Fylkesmannen i Møre og Romsdal ved Geir Moen	Dato: 31.10.2017
Referanse: Langmo, S. H. L. & Oldervik, F. G. 2017. Skjøtselsplan for Skarahaugen, Eikrem (rev.) (106/11 og 12) i Tingvoll kommune, Møre og Romsdal fylke. Bioreg AS Rapport 2017 : 31. ISBN; 978-82-8215-352-2.		
Referat: Rapporten skildrar naturverdiar og artsmangfald for ein slåttemarkslokalitet, Skarahaugen på Eikrem (gnr 106/11 og 12), i Tingvoll kommune. Vidare gjer rapporten greie for dei skjøtselstiltaka som bør setjast i verk for å ta vare på dei biologiske verdiane som er knytt til lokaliteten. Skjøtselsplanen er ei revidering av planen frå 2010.		
4 emneord: Kulturlandskap Naturtype Skjøtselsplan Slåttemark		

Figur 1. Foto 14.09.2017, Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS ©. Bildet viser midtre delar av lokaliteten sett frå sør mot nord, og svarar til arealet avbilda på eksisterande skjøtselsplan (Gaarder, 2011).

Innhald

Innhald	3
Føreord	4
A. Generell del	5
Slåttemarksutformingar på Vestlandet	5
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	6
B. Tingvoll; Skarahaugen, Eikrem (106/11 og 12)	8
Ortofoto/kart	13
Bilete	13
Kjelder	15
Litteratur:	15
Munnlege kjelder:	16
Vedlegg 1. Artsliste	17
Vedlegg 2. Definisjonar	18
Vedlegg 3. Vegleiing til skjøtselsplanskjema, B - spesiell del	20
Søkbare eigenskapar:	20
Områdebeskrivelse	20
Skjøtselsplan	21

Føreord

I samsvar med ei nasjonal handlingsplan for å taka vare på dei attverande slåttemarkane i Norge vart det teke initiativ til å laga dei første skjøtselsplanane for Møre og Romsdal alt i 2010. Det er Fylkesmannen ved Geir Moen som samordnar dette arbeidet i fylket. Når det gjeld den aktuelle slåttemarkslokaliteten på Eikrem i Tingvoll (Skarahaugen), så vart den sist registrert den 14. september 2017 av Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS etter oppdrag frå Fylkesmannen i Møre og Romsdal. Lokaliteten har vore slått dei fleste åra så langt attende i tid ein kjenner til, men neppe kvart år dei siste 30 åra.

Skildring av slåttemark: Med slåttemark meinast ei open eller svært spreidd tresett semi-naturleg eng med vegetasjon som er avhengig av tradisjonell slått, og som framleis er prega av dette. Slåttemark førekjem både i innmark og utmark. Kantsoner avhengig av slått er inkludert i typen.

Teknisk definisjon etter NiN: Slåttemark inngår i T 32 (NiN 2.0) Semi-naturleg eng (tidlegare T4 Kulturmarks-eng i NiN 1.0) med grunnleggjande hevdform slått (Y1) og er vidare delt inn etter kalkinnhald (KA), hevdintensitet (HI) og uttørkingsfare (UF).

Vi har gjort nokre små endringar i skildringa i Naturbase, særskild avsnittet om *bruk, tilstand og påverknad* er utvida samanlikna med den gamle skildringa.

Denne slåttemarka er ein del av bnr. 11 på Eikrem, Skaret i Tingvoll kommune og ligg ganske langt nord på Tingvollhalvøya. Nærare bestemt ligg den om lag 14 km nordvest for Tingvoll sentrum. Lokaliteten ligg i eit område med ganske mykje fulldyrka mark, men med heller få slåttemarkslokalitetar.

Skjøtselsplanen for denne lokaliteten har som hovudoppgåve å taka vare på det opphavlege artsmangfaldet, og då ved ein skjøtselsmåte som liknar mest mogleg på den tradisjonelle, dvs. med minimal gjødsling og relativt sein slått, samanlikna med dagens siloslått. At lokaliteten vert slått også i framtida, er likevel den aller viktigaste føresetnaden for å oppretthalde dei verdiane som er registrert her!

Vi vil med dette få takke Fylkesmannen i Møre og Romsdal v/Geir Moen for oppdraget og for eit godt samarbeid om prosjektet. Så vil vi også rette ein takk til eigaren av den aktuelle slåttemarka, Steinar Reinfjell, samt andre som har vore involvert i tidlegare skjøtsel, slik som Nils J. Eikrem og Jens Kristian Eikrem. Begge desse har kome med verdfulle opplysningar om tidlegare skjøtsel av Skarahaugen. Også Gunhild Saltrø, tidlegare eigar og som vaks opp på småbruket vert med dette takka for opplysningar og for velvilje når vi har ringt og bedt om opplysningar.

Mjosundet i Aure 31.10.2017

Rissa 31.10.2017

For Bioreg AS

Finn Gunnar Oldervik

Solfrid Helene Lien Langmo

A. Generell del

Slåttemarker er areal som vert regelmessig slått. Semi-naturleg slåttemark eller såkalla kulturmarkseng, er slåttemarker som er forma gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. Dei er ofte overflatelydda, men ikkje oppdyrka og tilsådd i seinare tid, og ikkje eller svært lite gjødsla. Dei vert slått seint i sesongen. Slåttemarkene vert eller vart gjerne haustbeita og ofte også vårbeita. Korleis slåttemarkene har vore skjøtta varierer noko frå stad til stad og frå landsdel til landsdel. Slåttemarkene er urte- og grasdominerte og oftast svært artsrike. Dei kan vere opne eller tresette.

Tresette slåttemarker med styvingstre som vert hausta ved lauving er i dag svært sjeldne. Slike såkalla lauvenger vart gjerne beita om våren, slått ein gong seint om sommaren og beita om hausten. I tillegg vart greinene på trea hausta til fôr med eit tidsintervall på 5-8 år. I gammal tid spelte også myr ei viktig rolle som slåtteareal (slåttemyr). Dei fleste jordvassmyrane i Noreg har tidlegare vore slått, men myrslåtten tok i stor grad slutt for ganske lenge sidan og vart praktisert berre nokre få stader fram til slutten av 1950-åra. Nokre av slåttemyrane gror att, medan andre endrar seg mindre, her er det truleg få tydelege biologiske spor frå slåttedrifta. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrar som framleis er i hevd.

Dei ulike slåttemarkene høyrer til blant våre mest artsrike naturtypar, og er viktige også for andre organismar enn karplantar. T.d. er rundt 70 prosent av dagsommarfuglane våre knytt til open engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og fleire vadefuglar brukar strandenger (slått eller beita) som hekkeområde og rasteplassar under trekket. I tillegg har slåttemarker mykje å seia for mange truga artar av beitemarksopp. Slåttemark kan ikkje erstattast av beitemark, fordi dei inneheld vegetasjons-typar og fleire artar som ikkje klarer seg i område som berre vert beita. Samanlikna med naturbeite-mark har slåttemark generelt det høgaste artsmangfaldet og dei største bestandane av fleire truga engartar. Gjennom historia har slåttemark vore, og vil framleis vere, om vi tek vare på dei, viktige "levande genbankar". I tillegg er dei berekraftige økosystem som har vore eit nøkkelement i norsk landbruk i fleire tusen år. Men driftsendringar på 1900-talet har ført til at slåttemark no er mellom våre mest truga naturtypar.

Slåttemarksutformingar på Vestlandet

Den store variasjonen i slåttemarksvegetasjonen i Noreg er enno berre delvis kartlagt. I det følgjande har vi likevel prøvd å peike på nokre utformingar av slåttemarksvegetasjon som er særigne for Vestlandet og dermed gir fylka her eit særskilt forvaltningsansvar. Vi gjev òg døme på nokre verdifulle lokalitetar.

I Møre og Romsdal har ein svært godt oversyn over tradisjonelle slåttemarker fordi det her nyleg er gjort ei samanstilling av kunnskapen om denne naturtypen (Jordal 2007). 178 lokalitetar vert omtala i rapporten frå dette prosjektet, og slåttemarker er registrert i 29 av dei 37 kommunane i fylket. Lokalitetane finst likevel først og fremst konsentrert innan mindre geografiske område, og kommunane Stordal (22 lokalitetar, særleg i Nørdredalen), Rauma (28 lokalitetar, særleg i øvre Romsdalen), Tingvoll (19 lokalitetar, særleg i Vågbø-Holmeide) og Sunndal (16, særleg ved fjellgardane) har flest kjende lokalitetar. Frisk fattigeng, ofte med stort artsmangfald, er truleg den viktigaste vegetasjons-typen. 64 raudlisteartar er registrert i dei registrerte slåttemarkene (13 karplantar, 1 sommerfuglart og 50 soppartar).

- Ein særleg verdifull lokalitet er Skutholmen, Fræna, der det finst eit heilskapleg fiskarbondelandskap som vert skjøtta tradisjonelt og har mange gamle kulturlandskaps-element m.a. mange små 1x2-meters potetåkrar i bergskortene. Slåttemarkene vert slått med ljå. Her finst mange raudlista beitemarksopp. Staden er veglaus og kan nåast med robåt over eit 50 meter breitt sund.

- Langs Grøvvassdraget (Sunddal, utvalt for MR i 2008) og i øvre Romsdalen (Rauma) finst tørre-friske slåttemarker med fleire tørrrengsartar som *Pilosella*-artar og sjeldne soppar.
- Stordal kommune har kanskje landets største bestandar av kvitkurle som i stor grad er knytt til restar av slåttemark.
- Nordre Sunnmøre er eit kjerneområde for solblom. Meir enn 30 000 blomsterstenglar er registrert innan dette området. Dessverre er det no berre sporadisk hobby slått igjen her.

I Hordaland har m.a. Losvik (1988) studert slåttemarksvegetasjon. Viktige lokalitetar finst m.a. i Urangsvåg, Bømlø, Gjuvsland og Varaldsøy.

I Sogn og Fjordane har miljøet rundt Ingvild Austad på Høgskulen over fleire tiår forska på og gjort ei rekkje registreringar i dei tradisjonelle slåtteeengene i fylket. Kystblåstjernedominerte slåttemarker finst i ytre kyststrok, m.a. i Gåsvær i Solund, og lokalitetane Sandøyyna, Vilnes og Hamna i Askvoll. Ein viktig slåttemarkslokalitet finst på Øvre Ormelid, ein hyllegard i Luster. Her finst tørrrenger med m.a. brudespore, vanleg nattfiol og bakkesøte. Det er registrert mange slåttemarker i Sogn og Fjordane, men fleire av registreringane er gjort for relativt lenge sidan og stoda i dag er uviss. På Grinde i Leikanger finst ei flott lauveng der både trea og enga framleis vert haldne i hevd.

I Rogaland er det registrert få slåttemarker. I Funningsland, Hjelmeland finst ei dei få attverande solblomslokalitetane i fylket. Diverre vert den ikkje slått no.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjømte ei gammal, artsrik eng på, er å følgje opp den tradisjonelle driftsforma, utan gjødsling og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noko frå stad til stad avhengig av klima og høgd over havet. Difor er det viktig å finne ut kva som har vore vanleg på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet frå gamalt av. Slått før 10. juli var svært uvanleg.

Ein bør nytte lett reiskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettare traktor) der det er mogleg. Graset må bakkjetørkast eller hesjast før det vert fjerna. I tillegg til at ein får tørt og godt høy, er bakkjetørkinga viktig for at frøa til engartane både skal få modne ferdig og vert liggjande att på enga når høyet vert samla saman og køyrd vekk.

Mange stadar på Vestlandet har engene i tillegg vore beita, anten vår eller haust eller begge delar. Berre beiting kan ikkje erstatte slått, men er dette einaste moglege skjømte i en periode, er storfebeiting det mest skånsame. Storfeet vel ikkje ut "godbitane" slik sauene gjer. Men beitepresset må ikkje vere for stort, og ein må rekne med noko manuell etterrydding. Der ein har tidlegblømande artar, som til dømes svartkurle, er det særleg viktig at ein unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjeld restaurering av enger som er i attgroing og utviding av eksisterande slåtteeareal er det viktig å ikkje setje i gang med meir omfattande restaurering enn det ein klarar å følgje opp med skjømte i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaurerast, kan det vere lurt å ta det trinnvis over fleire sesongar. Slik vert det meir overkomeleg, og ein får erfaring med kor omfattande dei ulike tiltaka er og kor mykje ein kan vente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomførast på frosen og gjerne bar mark. Då unngår ein skadar på undervegetasjonen, og samstundes er det enklare å få ein lågast mogleg stubbe. Rydding i snø kan vere meir tungvint. Mindre buskar og oppslag kan òg ryddast om sommaren når det er tørt og mykje av biomassen er samla i blada.

I slåtteeenger som *ikkje* har vore tresette er det ikkje noko poeng i å setje att tre ved rydding, men gamle styvingstre bør få stå. Eit og anna lauvtre med fin og vid krone kan òg gjerne få stå. Alle gran/furu og framande treslag bør fjernast.

Etter hogst er det særleg viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubbar og liknande vert samla saman og brend på eigna stader, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligg spreidd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska snarveksande, konkurransesterk vegetasjon. Av same grunn er oppflising og spreing av flis i området ikkje å tilrå.

Attståande biomasse vil ta opp noko av næringa som vert frigjort frå daude røter av tre og buskar som har vert rydda bort. Dette gir ein gjødslingsverknad som lett fører til uønska nitrogenkrevjande artar (t.d. bringebær og brennesle). Gradvis opning er difor viktig. Gjødslingsverknad saman med auka ljossinnstråling fører gjerne òg til ein del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningane i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette fell normalt saman med slåttetidspunktet. Det kan likevel vere nødvendig å rydde lauvrenningar fleire gonger dei par første sesongane.

Osp spreier seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til omfattande renning. Det kan difor løne seg å ringborke osp ved å skjere eit ca. fem cm breitt band rundt treet nedanfor den nedste greina. Det er viktig at snittet er såpass djupt at all borken forsvinn, slik at transporten av næringsstoff stoppar heilt opp. Det er lettast å ringborke om våren. Etter tre somrar må dei daude trea fjernast.

Stubbar må kappast heilt ned til bakken, anten i samband med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubbar vil rotne fortare om ein skil borken frå veden med eit spett eller liknande, og deretter stappar jord i mellom. Med unntak av osp og or kan ein òg unngå renningar på denne måten. Dette kan t.d. vere aktuelt i kantar som hindrar ljossinnstråling til slåttemarka.

Problemartar som bringebær- og rosekratt, brennesle og mjørdurt vil normalt forsvinne ved slått over tid. Men for å få dei bort kan det i byrjinga vere nødvendig å slå fleire gonger per sesong med ljà eller krattryddar. Felt med einstape bør slåast ned med kjepp, ikkje skjerast ned. På denne måten held bregna fram med å transportere næring frå røtene, og utarmar dermed rotsystemet sitt. Bregna bør så fjernast om hausten.

For meir utfyllande stoff om skjøtsel, restaurering og hevd:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker er å finne på DN sine heimesider:<http://miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Tingvoll; Skarahaugen, Eikrem (106/11 og 12) .

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten Skarahaugen, Eikrem			Kommune Tingvoll		Områdenr.
ID i Naturbase BN00079413		Registrert sist i felt av: Solfrid Helene Lien Langmo			Dato: 14.09.2017
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Gaarder, Geir.10.07.2011 Gaarder, G. 2007. Verdifulle kulturlandskap i Tingvoll kommune. Miljøfaglig Utredning, rapport 2007:8. 71 s. + vedlegg. Hagen, G. 2000. Kartlegging og verdisetting av naturtyper i Tingvoll kommune. Upubl. hovedfagsoppgåve ved NLH. 216 s. + vedlegg. Jordal, J. B., 2007. Slåtteeenger i Møre og Romsdal. Samanstilling av kunnskapen om biologisk verdifulle lokaliteter. MR Fylke, Landbruksavd. rapport nr. 1-2007. 112 s. Jordal, J.B. & Gaarder G. 1998. Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1997-98. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruksavdelinga. Rapport nr.2 - 98. 117s. Jens Kristian Eikrem pers. meld.				Skjøtselsavtale: Inngått år: 2012 Utløper år:	
Hovednaturtype: Slåttemark D01		100 % andel		Utform.: Fattig slåtteeeng (D0126) 100 % andel	
Tilleggsnaturtyper: Ingen		Etter NiN 2.0: Intermediær eng med klart hevdpreg (T32-C-4) med mindre innslag av svakt kalkrik eng med klart hevdpreg (T32-C-20).			
Verdi (A, B, C): A		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) De fleste rødlistede sopp som er påvist her er belagt og ligger i herbariet til Botanisk museum i Oslo			
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Ingen					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God	x	Slått	x Torvtekt
20 - 50 m		Svak		Beite	Brenning
50-100 m		Ingen		Pløying	Park/hagestell
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
OMRÅDESKILDRING (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)					
<p>INNLEIING Skjøtselsplanen er utarbeidd av Geir Gaarder den 20. oktober 2011. Den er basert på egne besøk 02.10.1998, 23.09.2005 og 10.07.2011 (sistnemnde dato saman med brukar Jens Kristian Eikrem), samt eit besøk av John Bjarne Jordal i 1997. Det meste av naturkvalitetane er tidlegare skildra av Jordal & Gaarder (1998), Hagen (2000), samt Gaarder (2007), men her er oppdatert med data frå 2011, samt revidert i samsvar med nye retningsliner for naturtypeskildringar. Lokaliteten vart undersøkt på nytt 14.09.2017 av Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS, i samband med revisjon av skjøtselsplan.</p>					
<p>PLASSERING OG NATURGRUNNLAG: Lokaliteten ligg på Eikrem i Straumsnes, og er ei lita slåtteeeng under småbruket, Skaret kalla Skarahaugen. Den vert avgrensa ganske skarpt mot skog i sørvest (med en steingard) og nordvest, mot veg og bustadtomt i sørvest og mot skog/kraftlinje/buskmærk i søraust. Den omfattar eit ganske flatt parti på toppen av ein liten knaus, samt ei slakt hellande eng mot søraust. Berggrunnen i området består av gneis, som stort sett gjev opphav til nokså kalkfattig og nøysam vegetasjon, men lokalt kan det også være noko meir kalkkrevjande artsmangfald (einskilde artsfunn indikerer dette her).</p>					
<p>NATURTYPAR, UTFORMINGAR OG VEGETASJONSTYPAR</p>					

For det meste er det frisk eng, men det er også indikasjonar på overgang mot litt vekselfuktige rikare parti. Mykje av enga har eit intermediært preg med funn av einskilde litt kalkkrevjande artar. Etter Fremstad (1997) sitt system kan den truleg best definerast som ein noko rik utforming av gulaks-engkveineng (G4). Etter NiN-systemet er det derimot heller snakk om ei intermediær eng, dvs hovudsakeleg intermediær eng med klart hevdpreg (T32-C-4), men med mindre innslag av svakt kalkrik eng med klart hevdpreg (T32-C-20).

ARTSMANGFALD

Lokaliteten har ein ganske artsrik karplanteflora, inkludert ein del av orkideer som grov nattfiol, flekkmarhand, fleire små delførekostar av stortveblad og einskilde eksemplar av vanleg nattfiol. Elles finst artar som harerug, smalkjempe, gulaks, tepperot, blåknapp, prestekrage, tirliltunge, bakkefrytle og jordnøtt. Det er samtidig hittil funne 14 artar beitemarksopp, men dette er berre basert på to besøk og einskilde artsfunn indikerer godt potensial for fleire artar, også av kravfulle og sjeldne artar. Det er særleg grunn til å trekkja fram førekomst av sauevokssopp (VU) og raudnande lutvokssopp (VU), men også *Entoloma atrocoeruleum* (NT), lutvokssopp (NT) og raudskivevokssopp (NT) er kravfulle artar. Alle raudlisteartane vart funne ved det eine besøket i 2005, samt at alle vokssopp-artane også vart attfunne ved besøket i 2017. I kantsoner til enga er det noko lauvskog med bjørk, rogn, selje mv, samt litt furu og hassel.

BRUK, TILSTAND OG PÅVERKNAD

Historikk: Eikrem er nemnt tilbake til 1430-talet og var delt i fire bruk alt på 1600-talet. I 1723 var det 1 husmann og tre gardbrukarar på garden. Samla var buskapen på 6 hestar, 36 kyr inkl. kua til husmannen, 12 ungnaut og 66 småfe. Garden hadde 3 bekkverkner og ei lita bekkesag. og det blei avla noko korn, mest havre i 1723. Skaret (på Skara) som det vert kalla til dagleg er ikkje noko gamalt bruk då det vart fråskilt som husmannsplass kring 1865. Første husdyret dei hadde på Skara var ei geit, men alt i 1875 hadde dei 1 ku og 4 sauer. Dei hadde nok åker til å så ei ½ tunne havre og å setja ¼ tunne poteter. Dei siste som dreiv plassen som ein del av levebrødet sitt var Bjørg og Karstein Paulsen. Bjørg fekk skjøte på småbruket i 1954. Ho var av den gamle slekta på bruket, medan mannen var frå Lenvik i Troms. Frå dei overtok bruket i 1954 dreiv dei bruket, for det meste med om lag 10 sauer i tillegg til at dei av og til kjøpte nokre kalvar om våren som dei ala opp. Dei hadde også litt åkerland til potet og grønsaker på innmarka nær husa. Sauene var på fjellet om sumaren og all innmarka på bruket vart både vår og haustbeita. Sauene vart gjerne hatt til fjells kring midten av mai etter det Gunhild Saltrø fortel. Gunhild var dotter til Bjørg og Karstein og ho vaks opp på Skara. (Opplysningane har ho gjeve pr. telefon hausten 2017). Gunhild kan elles fortelja at dei aldri gjødsla på Skarahaugen, verken med husdyrgjødsel eller kunstgjødsel. Bjørg og Karstein slutta med drifta på småbruket ca 1980 og seinare er det ymse naboar som har bruka jorda på Skarahaugen.

Nyare bruk: Frå om lag 1980 vart det Nils J. Eikrem som slo innmarka på Skara. På innmarka nærast husa vart det ofte nytta forhaustar, men gamle Karstein var ikkje så alt for glad for dette fordi han var redd for at dei gamle steingrøftene ikkje tolte tyngda av desse maskinane. På Skarahaugen derimot vart det slått med motorslåtmaskin - graset vart for det meste turka på bakken og vart henta med høysvans. Det er litt uklårt når Nils slutta med drifta på Skara, men han meiner sjølv at det truleg var i 2002 som var det året han slutta med mjølkeproduksjon og gjekk over til ammekyr. Heller ikkje i Nils si tid som drivar på Skara vart det gjødsla nokon gong på Skarahaugen. Etter at Nils slutta var det truleg ein periode med lite drift, men kring 2010 hadde i alle fall Jens Kristian Eikrem tatt over slåtten på småbruket. Etter eige utsegn slo han foret på Skarahaugen og nytta det til kalvefor, men dette er litt uklårt. Etter eige utsegn slo Jens med beitepussar på Skarahaugen dei fleste åra han hadde skjøtselen der. Han meinte dette var naudsynt på grunn av alle bjørkerenningane som vaks til der oppe.

Situasjonen i dag: Det har no vorten ny eigar av Skaret (Steinar Reinbjell). Kva gjeld skjøtselen dei to siste åra, så er det noko uklårt for 2016, medan vi har fått opplyst at Skarahaugen er slått med grasklippar av eigaren i 2017 (bioklipp). For det meste er artsmangfaldet innanfor lokaliteten jamt fordelt, og enga er dominert av naturlege ikkje innsådde artar. Den øvste delen, oppe på haugen, var i 2017 slått færre gongar med plenklippar enn arealet nede ved huset i aust. Artsmangfaldet i aust bar også generelt preg av ein noko meir intensiv slått, særleg nærast huset som står her. Heile lokaliteten hadde likevel fint slåttepreg. Langs den sørlege kanten av lokaliteten går ein fin steingard. Heilt søraust i lokaliteten er det i løpet av dei seinare åra drive litt vedproduksjon, noko som vises gjennom litt oppgjødsling frå sagflis. Det har ikkje vore beita her dei siste åra.

FRAMANDE ARTAR

Ingen innan sjølve den avgrensa lokaliteten, men berre om lag 15 m frå grensa nordaust for lokaliteten ved uthuset, er det ein førekomst av springfrø som ein må vera merksam på at kan spreia seg.

SKJØTSEL OG OMSYN

Skjøtsel med litt sein årleg slått bør halda fram, dvs. i slutten av juli/tidleg i august. Kantsoner som ikkje enkelt kan slåast med slåtmaskin, eller ryddesag med grasblad, kan gjerne slåast med ljå om dette let seg gjennomføre. Ekstensivt beite med husdyr, helst storfe (særleg ungdyr, gjerne kalvar) passar bra. Likevel skal ein ikkje vera redd for å beita med sau her, då sau har beita her i godt over 100 år utan at artsmangfaldet ser ut til å vera redusert vesentleg. Slåtteenga har stadvis ein del moseoppslag, noko som tilseier trong for trakk og beite av husdyr. Samstundes må ein vera merksam på at trakkadar kan oppstå, særleg om beitinga vert for intensiv i regnfulle periodar. Det er også naudsynt med ein del skogrydding i kantsonene der ein prøver å opne opp, særleg det midtre partiet, samt fått hogd vekk ein del av skogen langs steingjerdet mot sørvest.

DEL AV HEILSKAPLEG LANDSKAP

Eikrem er rekna som eit generelt verdfullt kulturlandskap, ikkje minst fordi ein av verdas nordlegaste førekostar av eik finst her. Det er også registrert ein annan slåttemarklokalitet om lag 300 m lenger aust. Sammen med fleire beitemarkar i grenda så gjer dette at ein kan definere Skarahaugen å vera del av eit heilskapleg landskap.

VERDIVURDERING:

Lokaliteten var opphavleg berre verdsett som lokalt viktig – C (Hagen 2000, Jordal & Gaarder 1998), men Gaarder (2007) heva den til svært viktig – A. Denne verdien er også vidareført i 2017, dette særleg som følgje av funn av fleire raudlista og dels truga beitemarksopp, innslaget av fleire kravfulle og uvanlege engplantar, samt ganske god kontinuitet i hevden heilt fram til no. Også det at lokaliteten framleis er i drift (sjølv om denne ikkje har vore optimal dei seinare åra), og at det finst fleire verdifulle kulturmarkslokalitetar i nærleiken, er med å trekke verdien opp. Etter verdsettelsesmatrisa i faktaarket for slåttemark frå nov. 2014 er det 6 kriterium som skal vurderast i samband med verdsettinga av ein slåttemarklokalitet. Det er 1) Storleik, 2) Typevariasjon, 3) Artsmangfald, 4) Tilstand, 5) Påverknad, 6) Landskapsøkologi.

Vurdering: Arealet er over 1 dekar, noko som gjev høg vekt. Kriterium nr. 2, typevariasjon gjev låg vekt i og med at det berre er ein grunntype i NiN. Ser vi på kriterium nr. 3, artsmangfald, så er det tald 15 KST-arter på lokaliteten. Dette tilsvarar ein B-lokalitet sidan dette ikkje er rein fattigeng. Av raudlista sopp er det registrert minst 2 NT-arter og 2 VU-arter. Dette tilsvarar høg vekt – sjølv utan mange nok KST-arter. Sidan det er lite attgroing å spora på det avgrensa arealet, så gjev kriterium nr. 4 høg vekt og det same gjer kriterium nr. 5 sidan lokaliteten er i aktivt bruk. Kriterium nr. 6. landskapsøkologi, gjev høg vekt da lokaliteten må seiast å vera del av eit heilskapleg landskap, Samla sett så er dette ein sterk A-lokalitet og det er viktig å vidareføra ein optimal slåtteskjøtsel på heile lokaliteten.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtselsplan: 31.10.2017 (Den opphavlege plana er datert 28.10.2011)		UTFORMA AV: Solfrid Helene Lien Langmo & Finn Gunnar Oldervik		FIRMA: Bioreg AS	
UTM 32N 6986226 449664	Gnr/bnr. 106/11 og 12	AREAL (noverande): 4 daa	AREAL etter evt.restaurering:-	Del av verneområde? Nei	
Kontakt med grunneigar/brukar (ev /informant). Før opp tidsperiodar, ev datoar. Namn: Steinar Reinfjell, noverande brukar. Samtale då lokaliteten vart reinventert den 14.09.2017. Fleire telefonintervju hausten 2017. Telefonintervju og E-postutveksling med NN i oktober 2017.			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med meir). Telefonisk kontakt ved ulike høve.		

MÅL:

Hovudmål for lokaliteten:

- Lokaliteten er per i dag i ganske god hevd trass i delvis feil skjøtsel dei siste år ved bruk av beitepussar og plenkløppar. Hovudmålet er difor å ta vare på og gjerne også styrka dagens verdi og artsmangfald ved å halda fram med slått (med motorslåmaskin eller ljå), samt å få rydda noko skog særleg sør og vest for lokaliteten. Helst skulle det også ha vore beitedyr på lokaliteten - i det minste om hausten.
- Vidare er det eit langsiktig mål at lokaliteten skal haldast i god hevd med årleg slått og fjerning av høy etter tørking på bakken eller eventuelt hesjing. A-verdien på lokaliteten skal oppretthaldast ved at populasjonar av raudlista artar av beitemarkssopp og karakterartar av kulturmarkseingplantar skal haldast på same nivå som i dag, eller aukast. (For liste over karakterartar, skiljeartar og tyngdepunktartar, sjå artslista i vedlegg 1!)
- Generelt er det også eit mål at den typiske jamne slåttemarkstrukturen vert teke vare på eller vert forbetra. Slåttemarka skal liggja i eit ope landskap og kantsoner skal ikkje skuggast ut av skog og kratt.
- Slåttemarka skal ikkje gjødslast, sprøytast, grøftast eller pløyast. Det bør heller ikkje brukast beitepussar eller plenkløppar.
- Det skal ikkje nyttast tung traktorreiskap på lokaliteten. Til slått bør ein nytta tohjulsslåmaskin og/eller ljå.

Delmål for lokaliteten:

- Behov for å hindre spreiding av einstape på lokaliteten.
- Eventuell transport med traktor må gjerast på frossen mark, eller helst utanfor lokaliteten. Det er ein fordel om dette også gjeld ved vedarbeid heilt sørvest i lokaliteten. Sagflis frå vedproduksjonen bør fjernast.

Tilstandsmål artar:

- Artsmangfaldet i slåttemarka skal oppretthaldast eller helst aukast jfr. artslista i vedlegg 1.
- Populasjonar av artane i lista over karakterartar, skiljeartar og tyngdepunktartar skal oppretthaldast eller helst aukast (Sjå artslista for lokaliteten i vedlegg 1!)
- Populasjonar av fleire raudlisteartar av beitemarkssopp eller raudlisteartar frå andre artsgrupper som kan dukke opp skal oppretthaldast eller helst utvidast.

Mål for nedkjemping av problemarter/gjengroing:

- Einstape finst langs det meste av vest- og nordsida av lokaliteten, og er også i ferd med å spreie seg inn på enga på eit mindre areal heit i nord.

Tiltak:

- Årleg slått ikkje før 15.07. og helst innan 15.08., tørking av graset enten på bakken eller i hesje i minst to dagar og fjerning av høyet. Inkluder gjerne kantsoner og øyer i slåttemarka som i dag ikkje vert slått, og slå gjerne desse med ljå.
- Tynning av kantskog som nemnd over. Her er det ikkje snakk om så store mengder, så det meste kan takast ut i løpet av dei to første åra. Kvisten må fjernast frå lokaliteten og kantsonene. Det er også ein fordel om skogen midt i lokaliteten, der den er på det smalaste, vert tynna noko. Om ryddeavfallet vert brend (NB! Sjekk lokale brannforskrifter!), så skal dette gjerast på fast bål plass utanfor lokaliteten.
- Ved haustbeiting, kan inngjerding truleg enklart løysast ved bruk av elektrisk gjerde. Eit permanent gjerde vil mellom anna gøyme bort steingarden langs sørsida av lokaliteten. Beiting bør skje med kalvar eller lette storferasar.
- Bekjemping av einstape.

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Kostnad	Kontroll: (Dato) Haust
Generelle tiltak: Årleg slått ikkje før 15.07., og helst innan 15.08., tørking av graset minst to dagar og fjerning av høyet	Årleg	4,3 daa à kr 2000,- = kr. 8600,-	
Aktuelle restaureringstiltak, utover dei generelle: Rydding av skog i sør og vest. Kvisten må også fjernast frå området. Ved rydding rundt steingarden er det viktig å ta omsyn til denne slik at den ikkje kjem til skade. Det er også ein stor fordel at det vert rydda noko skog rundt denne, slik at samanhengen mellom denne og slåtteenga vert styrka.	2017, 2019	2 dagsverk kvart av åra. = kr. 5000 pr. år	
Aktuelle årlege skjøtselstiltak, utover dei generelle: Årleg bekjemping av einstape kan gjerast på fleire måtar. Det mest effektive har vist seg å vere å slå arealet to gongar per sesong. Ein gong i St.Hans-tider, og ein gong saman med resten av arealet. På Skarahaugen er arealet såpass lite at ein dei fyrste par åra kan slå arealet ein gong saman med resten, og utan tidleg slått, for å sjå om dette reduserer førekomstane av arten. Skulle dette vise seg å vere for lite, bør dette arealet slåast to gonger.	Årleg	1 dagsverk kvart år = kr 2500,- pr. år	

UTSTYRSBEHOV:

Tohjulsslåmaskin, ryddesag, ljå, høygaffel, rive, presenning, motorsag, øks

OPPFØLGING:

Skjøtelsplanen skal evaluerast innan, 5 år:

Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Beitemarksopp er framleis lite undersøkt.

Tilskot søkt år:		Søkt til:	
Tilskot tildelt år:		Tildelt frå:	

Skjøtelsavtale parter:

ANSVAR:
Person(-er) som har ansvar for iverksetting av skjøtselsplanen.

Ortofoto/kart

Figur 2. Dette kartet frå QGis viser avgrensinga av den aktuelle lokaliteten merka med grøn skravur. Som ein ser, er arealet identisk med tidlegare avgrensing. I tillegg ser ein areala der det er aktuelt å tynne skogen merka med lilla, og det vesle feltet der einstape spreier seg i nordvest, merka med blått. Skogen er no tynna ein del i aust samanlikna med dette flyfotoet.

Bilete

Figur 3. Midtre og sørlege delar av lokaliteten. Den sørlege delen minna mest om ei plen. I denne delen finst også dei fuktigaste partia i lokaliteten. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 14.09.2017.

Figur 4. Nordlege delar av lokaliteten. Heilt i kanten kan ein skimte einstape som spreier seg inn på lokaliteten. Legg også merke til vedstabelen. Ein av fleire stablar laga i samband med rydding av skog rundt lokaliteten. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 14.09.2017.

Figur 5. Langs det meste av den sørlege kanten av enga går ein steingard. Skogen her burde vore tynna. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 14.09.2017.

Figur 6. Langs austsida og nordsida av lokaliteten er det dei seinare år rydda og tynna i skogen.
Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 14.09.2017.

Figur 7. Raudnande lutvokssopp (VU) (til venstre) og sauevokssopp (VU) til høgre, er to av dei raudlista artane av beitemarksopp registrert på lokaliteten. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 14.09.2017.

Kjelder

Litteratur:

Miljødirektoratet. Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. Ny revidert utgave

av DN-håndbok 1999-13 (under revisjon).

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

Gaarder, G. 2011. Skjøtselsplan for Skarahaugen slåttemark i Tingvoll kommune, Møre og Romsdal fylke. Miljøfaglig Utredning, notat 2011-31. 13 s.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk.

Roaldset, O. 1990. Gards og ættesoge for Straumsnes. B I

Munnlege kjelder:

Steinar Reinfjell, Brukar og eigar. Tlf.: 913 84 836, E-post: sreinfjell@gmail.com

Gunhild Saltrø, tidlegare eigar. Tlf. 971 76 185

Jens Kristian Eikrem. Har hatt skjøtselen dei siste om lag 6 - 7 åra, skjøtselsavtale frå 2012 til 2016. Tlf. 916 13 349.

Nils J. Eikrem. Slo med motorslåmaskin på Skarahaugen om lag frå 1980 til 2002. Turka graset for det meste på bakken og henta det med høysvans. Tlf. 909 65 807

Internett:

Dato	Nettstad
03.10.17	Miljødirektoratet, Naturbase
03.10.17	Artsdatabanken, Raudlista, Artskart og NiN

Vedlegg 1. Artsliste

Artsliste for slåttemarkslokaliteten Skarahaugen, Eikrem i Tingvoll kommune.

Karplantar påvist den 5. juli 2017:

Augnetrøyst sp., bakkefrytle, beitesvæve, bjørk, blåbær, **blåklokke**, **blåknapp**, blåkoll, einstape, engkarse, engkvein, englodnegras, engrapp, engsyre, fuglevikke, furu, følblom, gjerdevikke, **gulaks**, gullris, **harerug**, hassel, hundegras, **hårsvæve**, **jonsokkoll**, **jordnøtt**, krattlodnegras, **kvitbladtistel**, kvitkløver, liljekonvall, lyssiv, maiblom, marikåpe sp, myrfiol, **nattfiol sp**, osp, **prestekrage**, raudkløver, rogn, selje, skjermsvæve, skogfiol, **skogmarihand**, skogstorkenebb, sløke, **smalkjempe**, smyle, sommareik, spisslønn, storfrytle, stormaure, **stortviblad**, sølvbunke, **tepperot**, **tiriltunge**, tviskjeggveronika, Kjenneteiknande artar, skiljeartar og tyngdepunktartar er merka med feit skrift. Av desse var det 15 artar.

Av såkalla beitemarkssopp vart følgjande artar påvist:

Engvokssopp, flammeraudspore, gulbrun narrevokssopp (NT), kvit køllesopp, limvokssopp, liten vokssopp, raudnande lutvokssopp (VU), raudskivevokssopp (NT), sauevokssopp (VU), silkeraudspore og skjør vokssopp.

Vedlegg 2. Definisjonar

Under er ei enkel forklaring på nokre omgrep bruka i skjøtelsplanane.

Karakterartar vil i desse skjøtelsplanane seia planteartar som karakteriserer kulturmarkseng. Tidlegare vart desse artane ofte kalla naturengplantar og/eller seterartar. I mangel på noko betre viser vi til fylgjande rapport: John Bjarne Jordal og Geir Gaarder: Biologiske undersøkelser i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarker og naturenger. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruks-avdelingen, rapport nr. 2 - 95. ISSN 0906-0363. ISBN 82-91585-01-6. Tabellen over kulturmarksengplanter (naturengplanter) hadde nok hatt behov for ein revisjon der artsutvalet blir gjort meir spesifikt for de ulike utformingane av kulturmarkseng.

Ved å følgje denne linken kan en lasta ned rapporten til Jordal & Gaarder frå 1995. Lista står på side 15 ff i rapporten; <http://www.jbjordal.no/publikasjoner/MR1994.pdf>.

Kulturmarksengarter: Engplantar med relativt låg toleranse for attgroing og gjødsling. Oftast er dei relativt lågvaksne og krev mykje ljøs, difor blir dei ofte skugga ut av meir høgvaksne og nitrofile artar, dvs. artar som trives best på godt gjødsla mark. «Naturengplantane» er utsette i dagens kulturlandskap fordi områda der de trivst, stadig blir mindre vanlege (Jorddal og Gaarder, 1995).

I samband med utarbeiding av kartleggingssystemet **Natur i Noreg**, også kjend som NiN, er det utarbeidd lister over artar knytt til ulike naturtypar (generaliserte artslistedatasett) som mellom anna semi-naturleg eng (T 32). Desse datasetta er i sin tur brukte som grunnlag for inndeling av hovudtypen T 32 i grunntypar. I T 32 finst det i dag 21 grunntypar.

For å forstå denne inndelinga, må ein først vete kva for LKM (Lokale Komplekse Miljøvariablar) som dannar grunnlaget for naturtypen semi-naturleg eng. Desse er også omtala som gradientar. Dette er;

- Hevdintensitet (HI), som vil seie kor tydelege prega av hevd eit område er. Denne skalaen strekkjer seg heilt frå område med svært svak hevd (trinn a), som ofte tilsvarar beita skogsmark, og opp til svært intensivt hevdpreg (trinn j), som tilsvarar fulldyrka jordbruksmark
- Kalkinnhald (KA), som seier noko om kor baserikt eit område er. Skalaen strekkjer seg frå trinn a, som er svært kalkfattig, med få eller ingen basekrevjande artar, og opp til trinn i som er svært kalkrikt med mange ekstremt basekrevjande artar.
- Uttørkingsfare (UF), som seier noko om fuktigheita i marka. Denne går frå trinn a, som er frisk mark, til ekstremt tørkeutsett mark (trinn h).

For ytterlegare utgreiing om semi-naturleg eng etter NiN, sjå Artsdatabanken sine heimesider: <http://data.artsdatabanken.no/Pages/171950>.

Ytterlegare utgreiing om artsomgrepa i NiN 2.0 er gitt i vegleiar for Dokumentasjon av NiN versjon 2.1 tilrettelagt for praktisk naturkartlegging i målestokk 1 : 5000. Denne, saman med utgreiing om kartlegging etter NiN, og artikkel om korleis ulike artar fordeler seg langs viktige LKM mellom anna i semi-naturleg eng, finst på Artsdatabanken sine nettsider;

<http://data.artsdatabanken.no/KartleggingNiN>.

NB! Artiklane på Artsdatabanken sine heimesider vert oppdaterte med jamne mellomrom.

I NiN opererer ein elles med fleire uttrykk for å karakterisere artsmangfald, og korleis artane fordeler seg langs gradientane omtala ovanfor (KA, HI og UF), innanfor dei ulike grunntypene. Samla er dei artane som kan vere med å identifisere ein naturtype, i dette tilfellet semi-naturleg eng (T32), kalla for diagnostiske artar.

Skiljeartar (s) er artar som har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna. Under denne kategorien opererer ein med fleire uttrykk som

- relativ skiljeart - art som normalt har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna, men som førekjem i begge typene.
- svak relativ skiljeart (s^-)
- sterk relativ skiljeart (s^+)
- absolutt skiljeart (s^*) - art som normalt berre førekjem i ein av to typar som vert samanlikna

Eksempelvis er tyttebær rekna som ein sterk skiljeart mellom HI trinn b, og c, som tyder at tyttebæra går ut når hevdten vert for intens, som hardt beitetykk eller slått. Skogstorkenebb er rekna som sterk skiljeart mellom kalkfattig og intermediær eng, mellom KA c og d.

Tyngdepunktartar (t) er artar som har høgare frekvens og dekning i ein type (hovudtype eller grunntype) enn i eit samanliknbart utval av typar (eks andre hovudtypar i same hovudtypegruppe eller andre grunntypar som høyrer til same hovudtype). Eks. beitemarksopp er rekna som tyngdepunktartar i hovudtypen semi-naturleg eng, og som tyngdepunktartar langs gradienten hevdintensitet (HI) på trinna c og d – som tilsvarar klart hevdpreg. Som kjent forsvinn dei fleste av desse artane om området over lang tid får gro att med skog, eller om ein over lang tid gjødsalar med kunstgjødsel. Begge desse tilfella er eksempel på sterk endring i hevdintensitet (HI).

Mengdeartar (m) er artar med større dekning eller biomasseandel enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som førekjem med 1/8 dekning eller biomasseandel innanfor eit representativt utval av 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vanleg er ein art med frekvens større enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 1/8 innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Konstant art er ein art med frekvens større enn 4/5 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 4/5 innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vedlegg 3. Vegleiiing til skjøtselsplanskjema, B - spesiell del

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplan) og Skjøtselsplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006 <http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

Søkbare egenskaper:

Områdenavn: Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivingsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

Områdenr.: Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

IID i Naturbase oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

Registrert av: (Inventør/kartlegger): Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

Tidligere registrert: Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

Naturtype: Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

Verdi: A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

Stedkvalitet: Avgrensingens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

Tilstand (hevd): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

Områdebeskrivelse

Områdebeskrivelse: Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtsels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtselsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersone beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensningen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. *Bruk:* Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi

her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men grasnet ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfthing og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hevd* ovenfor) Påvkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- **Skjøtsel og hensyn:** Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsesplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- **Del av helhetlig landskap:** Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- **Verdibegrunnelse (Obligatorisk):** A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) enga er i forfall.
- **Merknad:** Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

Skjøtelsesplan

Dato skjøtelsesplan: Dato for ferdigstilt skjøtelsesplan.

Utformet av: Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsesplanarbeidet.

UTM: Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsesplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Kontakt med grunneier/bruker: Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsesplanprosessen, slik at skjøtelsesplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsesplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

Mål: Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Rødlistearter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtelsen så skal dette beskrives her.

Aktuelle tiltak: Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtelsesplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle.* Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting. Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

Utstysrbehov: Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

Oppfølging: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsesplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

Tilskudd/skjøtelsesavtale: Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtelsesavtale og hvor lenge den gjelder.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsesplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsesavtaler med mer.